
Вольга Елісеева, Агата Ракава (*Мінск, Беларусь*)

**ЭЛЕКТРОННЫ НАВУЧАЛЬНЫ РЭСУРС ПА
БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ ДЛЯ ПОЛЬСКАМОЎНЫХ
НАВУЧЭНЦАЎ ПАЧАТКОВАГА ЎЗРОЎНЮ**

Новым кірункам беларускага мовазнаўства з'яўляецца выкладанне беларускай мовы як замежнай, у тым ліку дыстанцыйнае і электроннае навучанне беларускай мове.

Асаблівай цікавасцю да вывучэння беларускай мовы вызначаецца Рэспубліка Польшча. «Выкладанне беларускай мовы, гісторыі і культуры ажыццяўляецца ў польскіх вышэйшых навучальных установах — у Варшаўскім універсітэце на кафедры беларускай філалогіі (створана ў 1957 г., з'яўляецца найстарэйшай за межамі Беларусі), у Беластоцкім універсітэце на кафедры беларускай філалогіі і на кафедры беларускай культуры, ва ўніверсітэце імя Марыі Кюры-Складоўскай у Любліне (аддзел беларусістыкі), у Апольскім універсітэце (аддзел беларусістыкі і ўкраіністыкі)» [3]. Дзейнасць кафедраў

і аддзелаў беларусістыкі ў названых універсітэтах дае багаты навуковы плён. Эльжбета Смулкова, Ларыса Пісарэк, Міхал Саевіч і многія іншыя польскія навукоўцы займаюцца даследаваннямі ў галіне беларускай мовы.

Варта таксама адзначыць, што ў Польшчы пражывае каля 47 тыс. беларусаў (паводле вынікаў перапісу насельніцтва 2011 г.) [4, ст. 31]. Дзяржаўная праграма «Культура Беларусі» на 2016–2020 гг. сярод прыярытэтных мэтаў вызначае «спрыянне захаванню нацыянальна-культурнай ідэнтычнасці беларускай дыяспары», а падпраграма 4 «Беларусы ў свеце» сярод кірункаў дзейнасці называе «спрыянне вывучэнню беларускай мовы ў краінах замежжа» [1].

Развіццё электроннай адукацыі з'яўляецца адной з задач дзяржаўнай праграмы развіцця лічбавай эканомікі і інфармацыйнага грамадства на 2016–2020 гг. [2].

Прадстаўленне беларускай мовы ў інтэрнэт-прасторы з'яўляецца важным фактарам развіцця мовы ва ўмовах глабалізацыі і развіцця інфармацыйных тэхналогій. Паводле класіфікацыі ЮНЭСКО беларуская мова адносіцца да ўразлівых (*vulnerable*) — «на мове размаўляе большасць дзяцей, але яе выкарыстанне можа быць абмежаваным»¹ [6].

У 2013 г. шырокі водгук у беларускіх СМІ атрымаў артыкул венгерскага лінгвіста і матэматыка Андраша Корная «Лічбавая смерць моў» [5], у якой навуковец прадстаўляе « доказы масавага вымірання моў, выкліканага лічбавым разрывам»², сцвярджае, што «пакуль менш за 5 % усіх моў могуць узняцца да выкарыстання ў лічбавай сферы»³. Пры класіфікацыі моў улічалася пяць фактараў: «1) велічыня і дэмаграфічны склад моўнай супольнасці; 2) прэстыж мовы; 3) роля мовы ў самаідэнтыфікацыі; 4) узровень падтрымкі праграмага забеспячэння; 5) Вікіпедыя»⁴. Паводле гэтых параметраў Андраш Корнай выдзеліў чатыры тыпы моваў: квітнеючыя (*thriving*), жывыя (*vital*), пакінутыя ў спадчыну (*heritage*) (тыповыя прыклады: царкоўнаславянская, санскрыт), маўклівыя (*still*). Беларуская мова разам з 83 іншымі мовамі была ўключана даследчыкам у другі тып: безумоўна жывыя мовы. Такія вынікі даюць падставы для аптымізму. Параўнанне крытэрыяў вызначэння статусаў мовы паводле класіфікацыі ЮНЭСКО і паводле даследаванняў Андраша Корная дэманструе, што беларуская мова, хоць і залічаная да «ўразлівых», выбрала перспектыўны шлях развіцця і шырока прадстаўлена ў інтэрнэт-прасторы.

Актыўнае развіццё інфармацыйных тэхналогій у сферы адукацыі, у тым ліку ў галіне лінгвадыдактыкі, неабходнасць шырэішага прадстаўлення

¹ most children speak the language, but it may be restricted to certain domains.

² evidence of a massive die-off caused by the digital divide.

³ less than 5% of all languages can still ascend to the digital realm.

⁴ (i) the size and demographic composition of the language community; (ii) the prestige of the language; (iii) the identity function of the language; (iv) the level of software support; and (v) Wikipedia.

беларускай мовы ў інтэрнэт-прасторы і цікавасць да беларускай мовы ў Рэспубліцы Польшча пацвярджаюць актуальнасць стварэння электронных навучальных рэсурсаў па беларускай мове.

Дадзены артыкул прысвечаны агляду электроннага навучальнага курса для вывучэння беларускай мовы як замежнай польскамоўнымі навучэнцамі пачатковага ўзроўню. Курс створаны на базе сайта «Вывучаем беларускую: з любоўю да мовы» (by.lang-study.com) і з'яўляецца прыкладам супрацы прадстаўнікоў дзвюх камп'ютэрных IT-спецыяліста (В. Я. Елісеева) і філолага, выкладчыка мовы (А. А. Ракава). Ролі выканаўцаў пры стварэнні курса падзяляліся наступным чынам.

IT-спецыяліст, кандыдат тэхнічных навук В. Я. Елісеева ажыццяўляе:

- агульную тэхнічную падтрымку праекта (усталёўка і наладка праграмага забеспячэння сайта і забеспячэнне яго функцыянавання, вёрстка шаблонаў, карэкціроўка структуры рэсурсу і інш.);
- праектаванне рэсурсу by.lang-study.com і яго асобных модуляў;
- кіраўніцтва ўсім праектам;
- пастаноўку, размеркаванне і ўдакладненне задач для студэнтаў, магістрантаў і іншых удзельнікаў праекта;
- навучанне і кансультацыі па выкарыстанню неабходных праграмажных інструментаў.

Філолаг, выкладчык мовы, магістр філалагічных навук А. А. Ракава выконвала распрацоўку раздзела «Асновы» для навучэнцаў пачатковага ўзроўню, у які ў 2016 г. ўключаны асобны падраздзел «Kurs języka białoruskiego na poziomie A1 dla Polaków», які складаецца з 20 урокаў:

Lekcja 1. Samogłoski i twarde spółgłoski.

Lekcja 2. Spółgłoski [r], [l], [j].

Lekcja 3. Miękkie głoski w języku białoruskim.

Lekcja 4. Miękkie [r] i [l], miękkie syczące.

Lekcja 5. Jeszcze kilka ważnych informacji o wymowie i czytaniu.

Lekcja 6. Niektóre zasady białoruskiej fonetyki w porównaniu do polskiej.

To pomaga!

Lekcja 7. Witamy się po białorusku!

Lekcja 8. Mińsk stolica Białorusi.

Lekcja 9. Co to jest?

Lekcja 10. Skąd jesteś?

Lekcja 11. Cześć! Co robisz?

Lekcja 12. Chcę czytać książki — koniugacja I.

Lekcja 13. Smacznego!

Lekcja 14. Czym się interesujesz?

Lekcja 15. Urodziłem się...

Lekcja 16. Będę się uczyć!

Lekcja 17. Gdzie jesteś?

Lekcja 18. Kiedy ostatnio byłeś w teatrze?

Lekcja 19. Wszystkiego najlepszego!

Lekcja 20. Uczymy się nazywać czas.

Падраздзел «Kurs języka białoruskiego na poziomie A1 dla Polaków», у сваю чаргу, уключае дзве лагічныя часткі, якія адпавядаюць:

- ўводна-фанетычнаму курсу — першыя 6 урокаў;
- лексіка-граматычнаму курсу — астатнія 14 урокаў.

Урокі ўводна-фанетычнага курса паслядоўна знаёмяць навучэнцаў з сістэмай гукаў беларускай мовы і змяшчаюць, акрамя неабходных тлумачэнняў (якія ўключаюць і параўнанні з фанетычнай сістэмай польскай мовы), аўдыёзапісы вымаўлення асобных гукаў і слоў з гэтымі гукамі. Акрамя гэтага, навучэнцам прапанована замацаваць атрыманыя веды, выконваючы адпаведныя практыкаванні, якія ўключаны ў склад урока. Для ўводна-фанетычнага курса былі створаны 27 інтэрактыўных практыкаванняў і 43 аўдыёзапісы. Прадстаўлены практыкаванні розных тыпаў: суднясенне, выбар правільнага адказу, запаўненне пропускаў, катэгарызацыя. Графічнае афармленне практыкаванняў разнастайнае, некаторыя суправаджаюцца ілюстрацыямі.

Урокі лексіка-граматычнага курса прысвечаны пэўным лексічным і граматычным тэмам і ў асноўным складаюцца з наступных частак: слоўнік да тэксту, навучальны тэкст па адпаведнай камунікатыўнай тэме (большасць тэкстаў створана ў форме дыялогаў ці палілогаў), пытанні па тэксце, граматычныя табліцы і каментары, лексіка-граматычныя практыкаванні. Было створана 12 навучальных тэкстаў, 107 лексіка-граматычных практыкаванняў розных тыпаў: заданні на запаўненне пропускаў, на суднясенне, на размяшчэнне элементаў у правільнай паслядоўнасці, на выбар правільнага адказу, а таксама графічныя практыкаванні: крыжаванкі, пошук слоў сярод літар.

Асноўныя этапы працы над стварэннем электроннага навучальнага курса для вывучэння беларускай мовы як замежнай для польскамоўных навучэнцаў пачатковага ўзроўню наступныя:

- вызначэнне метадалогіі навучання ў межах курса і распрацоўка неабходных навучальна-метадычных матэрыялаў;
- апрацоўка тэкстаў згодна з задачамі курса (прастаўленне націскаў, выдзяленне галоўнай інфармацыі і г. д.);
- стварэнне і падбор ілюстрацый, аўдыёзапісаў;
- стварэнне інтэрактыўных практыкаванняў;
- распрацоўка структуры ўрокаў;
- размяшчэнне падрыхтаваных матэрыялаў на сайце by.lang-study.com, уключаючы графічнае афармленне тэкстаў, табліц, заданняў.

Паколькі адным з прынцыпаў распрацоўкі курса было аспектна-комплекснае навучанне мове, лексічныя і граматычныя тэмы аб'ядноўваліся з улікам метадычнай мэтазгоднасці. Суаднесенаць камунікатыўных і граматычных тэм выглядае наступным чынам (граматычная тэма, пасля камунікатыўнай).

Скланенне назоўнікаў, прыметнікаў і займеннікаў:

- назоўны склон — асабістыя дадзеныя (канструкцыі тыпу: *мяне зовуць Алена. Я настаўніца*), сям'я (канструкцыі тыпу: *у мяне ёсць малодшы брат*); арыентацыя ў горадзе, экскурсіі (канструкцыі тыпу: *гэта драматычны тэатр*);
- родны склон — назвы краін, гарадоў (канструкцыі тыпу: *Збігнеў з Польшчы*);
- давальны склон — мерапрыемствы, святы (канструкцыі тыпу: *я падарыў малодшаму брату самалёт, жадаем вам здароўя*);
- вінавальны склон — назвы ежы, (канструкцыі тыпу: *я ем смажаную бульбу*) паводзіны ў краме, назвы колераў (канструкцыі тыпу: *ці магу я паглядзець гэты блакітны магніцік*);
- творны склон — прафесіі (канструкцыі тыпу: *ён працуе інжынерам*), зацікаўленасці (канструкцыі тыпу: *я цікаўлюся класічнай літаратурай*);
- месны склон — арыентацыя ў горадзе (канструкцыі тыпу: *ён на той плошчы*), віды транспарту (канструкцыі тыпу: *Алена едзе на аўтобусе*).
Лексічная тэма «Апісанне памяшкання» выкарыстоўваецца для паўтарэння ўсіх склонаў.

Спражэнне дзеясловаў:

- спражэнне дзеясловаў у цяперашнім часе — назвы асноўных дзеянняў чалавека (канструкцыі тыпу: *мы кожны дзень ходзім ва ўніверсітэт*);
- прашлы час дзеясловаў — падарожжы, экскурсіі (канструкцыі тыпу: *мы купаліся і загаралі*);
- будучы час дзеясловаў, закончанае і незакончанае трыванне дзеясловаў — падарожжы, экскурсіі, планаванне пездкі (канструкцыі тыпу: *я паеду ў Мінск і буду там вучыцца*).

Прыслоўі:

- утварэнне прыслоўяў ад якасных прыметнікаў — надвор'е (канструкцыі тыпу: *на вуліцы сонечна*).

Лічэбнікі:

- колькасныя лічэбнікі — асабістыя дадзеныя, узрост (канструкцыі тыпу: *мяне трыццаць гадоў*); паводзіны ў краме (канструкцыі тыпу: *магніцік каштуе дваццаць тысяч рублёў*), спорт (канструкцыі тыпу: *французскі біятланіст адстае на дваццаць секунд*);
- парадкавыя лічэбнікі — спорт (канструкцыі тыпу: *наша каманда была першая*).

Лексічная тэма «Назвы жывёл» не вывучаецца асобна, некаторыя найбольш ужывальныя словы прадстаўлены ва ўводна-фанетычным курсе.

Вывучэнне службовых часцін мовы не выносіцца ў асобныя тэмы ў сувязі з падабенствам ужывання ў беларускай і польскай мовах. Прапануюцца асобныя практыкаванні ў межах іншых лексіка-граматычных тэм.

У гэсты, распрацаваныя для курса, мы імкнуліся ўключыць тры кампаненты:

- лексічны (словы, устойлівыя словазлучэнні, некаторыя фразеалагізмы, што адпавядаюць вызначанай тэме);
- граматычны (тэкст ілюструе граматычную тэму, якая вывучаецца ў межах ўрока);
- культуралагічны (звесткі пра гісторыю, культуру Беларусі, спецыфіку зносінаў на беларускай мове).

Вядома, што электронны рэсурс не дазваляе ў поўнай меры сфарміраваць камунікатыўныя навыкі, асабліва ў сферы вуснага маўлення. Імкнучыся кампенсаваць гэты недахоп, мы стваралі многія навучальныя тэксты ў форме дыялогаў ці палілогаў, каб канструкцыі, характэрныя для вуснага дыялагічнага маўлення, засвойваліся пасіўна. Для таго, каб акрэсліць сітуацыю, у якой адбываецца дзеянне, і ўдзельнікаў размовы, былі створаны ілюстрацыі.

Перад навучальнымі тэкстамі змяшчаецца слоўнік, які складаўся згодна з дыферэнцыйным прынцыпам, г. зн. у яго ўключаліся словы, якія розняцца па гучанні і значэнні ў беларускай і польскай мовах. У беларускіх словах прастаўлены націскі. Амаль пасля кожнага сказа навучальнага тэксту прыводзіцца пераклад на польскую мову, а таксама дадзены неабходныя тлумачэнні адносна асаблівасцяў ужывання ў маўленні тых ці іншых беларускіх слоў і выразаў.

Заданні да тэксту дазваляюць правесці яго разуменне, замацаваць новую лексіку і могуць адначасова адыгрываць ролю імітатыўных заданняў па граматыцы. Прапануюцца практыкаванні на выбар правільнага адказу, заданні на запаўненне прабелаў, размяшчэнне элементаў у правільнай паслядоўнасці.

Граматычны матэрыял пададзены ў асноўным у форме табліц. Прыклады ў табліцах узяты пераважна з навучальных тэкстаў да ўрокаў. Каментары даваліся ў выпадку адрознення граматычных канструкцый у беларускай мове, спецыфічных фанетычных працэсаў у фармантах.

Апошнім этапам працы стала размяшчэнне створаных матэрыялаў на сайце «Вывучаем беларускую: з любоўю да мовы» (by.lang-study.com). Сайт створаны на платформе «Wordpress», былі выкарыстаны як стандартныя магчымасці размяшчэння матэрыялаў, так і магчымасці, звязаныя са зменай коду html.

Варта таксама адзначыць, што сам рэсурс «Вывучаем беларускую: з любоўю да мовы» разлічаны на навучэнцаў рознага ўзросту, якія могуць быць носбітамі розных моў. Увесь праект — гэта эксперыментальная пляцоўка для студэнтаў-філолагаў, якія вучацца ствараць электронныя навучальныя рэсурсы па беларускай мове. Прапанаваныя на сайце вучэбныя матэрыялы ўвесь час удасканальваюцца і пашыраюцца. Гэта доўгатэрміновы праект, пастаянна палепшаецца і развіваецца, дзякуючы намаганням розных удзельнікаў.

Рэсурс «Вывучаем беларускую: з любоўю да мовы» — гэта мультымедычны гіпертэкставы навучальны рэсурс, які ствараецца па стандартных

прынцыпах распрацоўкі звычайнага сайта. Гэта дае магчымасць кожнаму студэнту, які прымае ўдзел у распрацоўцы сайта, атрымаць вопыт стварэння вэб-рэсурсу, які можа спатрэбіцца ім амаль у любым кірунку далейшай прафесійнай дзейнасці.

Структура рэсурсу праектавалася такім чынам, каб задаволіць наступныя патрабаванні:

- колькасць асноўных раздзелаў не павінна быць занадта вялікай, таму што гэта можа зрабіць працу карыстальніка з рэсурсам складанай і незразумелай;
- кожны асноўны раздзел першага ўзросту павінен адпавядаць аднаму з відаў працы падчас вывучэння мовы: засваенне лексікі, набыццё камунікатыўных навыкаў, навучанне чытання і пісьму, трэніроўка і замацаванне ведаў;
- укладзенасць падраздзелаў не павінна перавышаць трох узростных, для забеспячэння зручнасці выкарыстання (usability);
- структура рэсурсу павінна быць універсальнай, разлічанай на навучэнцаў з розным узроўнем валодання мовай, а функцыянальныя ўласцівасці сайта павінны забяспечыць гнуткую навігацыю і пошук інфармацыі, якая адпавядае пэўнаму ўзросту;
- найменні раздзелаў павінны быць простымі і зразумелымі для іншамовных навучэнцаў.

З улікам пералічаных патрабаванняў у структуру рэсурсу, акрамя разгледжанага вышэй падраздзела для польскамоўных навучэнцаў, уключаны наступныя асноўныя раздзелы: «Слоўнік», «Дыялогі», «Тэксты», «Практыкаванні».

Асаблівасцю функцыянавання рэсурсу з'яўляецца падтрымка розных спосабаў прагляду адной і той жа старонкі сайта: 1) цалкам па-беларуску; 2) па-беларуску з прастаўленымі ва ўсіх словах націскамі; 3) па-беларуску з даданым перакладам на рускую мову; 4) па-беларуску з даданым перакладам на польскую мову. Гэты пералік не абмежаваны і тэхнічна можа быць пашыраны на падтрымку іншых варыянтаў прагляду. Распрацоўшчыкі спадзяюцца, што з цягам часу рэсурс будзе папаўняцца дадатковымі спосабамі прагляду, напрыклад з перакладам на англійскую мову. Але для гэтага неабходныя выканаўцы, якія распрацуюць адпаведны кантэнт. Таксама ж існуючыя старонкі сайта не заўсёды падтрымліваюць пералічаныя вышэй варыянты прагляду з-за таго, што рэсурс увесь час развіваецца, а склад удзельнікаў праекта амаль кожны год мяняецца. Таму, на жаль, на сайце існуе шэраг недапрацовак.

Карыстаючыся магчымасцю, аўтары звяртаюцца да ўсіх зацікаўленых выкладчыкаў беларускай мовы і запрашаюць да ўдзелу ў праекце. Звязацца з распрацоўшчыкамі можна і скарыстаўшыся формай зваротнай сувязі на сайце by.lang-study.com у раздзеле «Пра праект».

Літаратура

1. Государственная программа «Культура Беларуси» на 2016–2020 годы. Утверждена постановлением Совета Министров Республики Беларусь от 04.03.2016 № 180 // Министерство культуры Республики Беларусь [Электронный ресурс]. — 2016. — Режим доступа: <http://kultura.gov.by/page/kultura-belarus-0>. — Дата доступа: 06.09.2016.
2. Государственная программа развития цифровой экономики и информационного общества на 2016–2020 годы. Утверждена постановлением Совета Министров Республики Беларусь 23.03.2016 № 235 // Совет Министров Республики Беларусь [Электронный ресурс]. — 2016. — Режим доступа: <http://www.government.by/upload/docs/file4c1542d87d1083b5.PDF>. — Дата доступа: 06.09.2016.
3. Міхневіч, А. Я. Слоўка за слоўкам: алфавітны даведнік па культуры беларускай мовы для ўсіх / А. Я. Міхневіч, Л. П. Кунцэвіч, Ю. В. Назаранка. — Мінск, 2006.
4. Common European Framework of Reference: Learning, Teaching, Assessment // Council of Europe [Electronic resource]. — Mode of access: http://www.coe.int/t/DG4/linguistic/Source/CECR_EN.pdf. — Date of access: 06.09.2016.
5. Kornai, A. Digital Language Death / Andrés Kornai // PLOS ONE [Electronic resource]. — 2013. — Mode of access: <http://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0077056>. — Date of access: 06.09.2016.
6. Marchant, C. Fundamentals o modern Belarusian / Chris Marchant // vitba.org [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.vitba.org/fofimb/introduction.html>. — Date of access: 06.09.2016.